

Педагогіка дозвілля — запорічка формування професійних компетентностей

Ангела Денисенко,
кандидат педагогічних наук, доцент,

Оксана Мкртічян,
кандидат педагогічних наук, доцент,

Світлана Білецька,
кандидат педагогічних наук, доцент,

Анна Ковтун,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди

В зв'язку з модернізацією всіх ланок системи освіти України зростають вимоги до якості професійної підготовки вчителя. Сьогодні в педагогіці домінує ідея неможливості підготовки повноцінного вчителя лише в межах навчального процесу. Все більшого значення набувають дослідження виховних механізмів, що функціонують у позанавчальній діяльності, яка забезпечує формування гармонійно розвиненої особистості майбутнього педагога. У вищих навчальних педагогічних закладах така діяльність представлена в межах виховного процесу, при цьому важливо, щоб студент був активним суб'єктом його планування, організації, участі й оцінки.

Отже, завдання вищої педагогічної школи на сьогодні — створити такі умови перебування молодого людини у вищому освітньому закладі, щоб багатоаспектний педагогічний процес (навчання, педагогічна практика, позааудиторна робота, науково-дослідницька, громадська і дозвіллева діяльність), в якому вона перебуває, був спрямований на формування

професійних здібностей, якостей, компетентностей майбутнього спеціаліста, педагога гуманістичного типу, здатного не тільки професійно, а й творчо підходити до розв'язання завдань освітнього та виховного характеру.

Важливими засобами реалізації ідей гуманістичної моделі освіти є впровадження нових технологій виховної діяльності, максимальна індивідуалізація та суб'єктна орієнтація навчально-виховного процесу, створення умов для самоосвіти, самовиховання, саморозвитку і самовдосконалення особистості; осмисленого усвідомлення майбутніми педагогами своїх можливостей і життєвих цінностей. За таких умов виховання ґрунтується на діалозі, моделюванні ситуацій вибору, вільному обміні думками, авансуванні успіху та ін.

Нині, не зважаючи на посилену увагу вчених до проблеми професійної підготовки, деякі важливі її аспекти залишаються недостатньо дослідженими. До таких, на наш погляд, належить і проблема підготовки майбутніх учителів до педагогічної

організації змістовного дозвілля. Дозвілля — непримусова активність людини, яка обрана нею відповідно до своїх потреб, бажань, вподобань, інтересів, нахилів, переваг, наявних знань, умінь та навичок особистості.

новленню на цьому етапі підлягають мета, завдання, структура, зміст, організація і технології професійної підготовки вчителя, зокрема реформування потребує сам процес організації студентського дозвілля та оволодіння майбутніми фахівцями наукою — педагогікою дозвілля, мета якої: формування загальних та фахових компетентностей для успішного здійснення професійної діяльності у сфері культурного просвітництва, організації змістовного дозвілля і забезпеченні рекреації.

Дослідження вчених (І. Білецька, І. Бойчев, В. Бочелюк, Н. Гузій, Н. Максимівська, Б. Набока, І. Петрова, І. Сидор, О. Тадеуш, Б. Титов та інші вчені) висвітлюють зміст і методи, сутність і технології, функції і роль дозвіллевої діяльності для самореалізації особистості. Однак бракує досліджень щодо важливості навчання дозвіллевої діяльності, основам організації педагогічного дозвілля та оволодіння дозвіллевыми інноваціями майбутніх педагогів — фахівців педагогічного профілю з професійним хистом менеджера-інструктора-педагога-аніматора. Бо саме вчителів у професійній діяльності необхідно і важливо уміти успішно співпрацювати з сім'ями і громадськістю, з різними категоріями дітей (вік, діти з особливими потребами та ін.) та дорослими під час організації різних заходів.

Як наслідок, відповідно виникає необхідність у висвітленні теоретико-методичних основ формування дозвіллевої компетентності майбутніх педагогів.

Мета дослідження: аналіз особливостей процесу організації дозвіллевої діяльності у вищому педагогічному навчальному закладі, результатом якого є успішна соціалізація особистості студента та формування дозвіллевої компетентності у майбутніх педагогів.

Спрямованість освітнього закладу тільки на репродукування готових знань у процесі навчання та копіювання виховних норм нині не відповідає завданням розвитку індивіда як такого, що використовує і примножує людські цінності. Тому і виникає потреба в організації такого педагогічного процесу в вишах, під час якого об'єкти і суб'єкти навчально-виховного процесу є рушійною силою, активним генератором змін, реформувань та індикатором досягнень. Безперечно, особливої значущості набуває проблема формування професійної дозвіллевої компетентності у майбутніх вчителів під час навчально-виховного процесу в педагогічних університетах.

За Джоном Равеном, компетентність — це специфічна здатність, необхідна для ефективного виконання конкретної дії в конкретній галузі, яка включає вузькоспеціальні знання, особливого роду предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії [1].

С. Висоцька розглядає професійну компетентність як мету підготовки вчителя у ВНЗ і дає таку характеристику: при цілісному підході до формування особистості вчителя компетентність професіонала передбачає систему знань і вмінь, володіння загальними і спеціальними способами діяльності, здатність і потребу в удосконалюванні своєї роботи, готовність до змін, нестандартність мислення [1].

За визначенням Ю. Олефір, компетентність — це інтегративна характеристика особистості, що синтезує знання, вміння, навички, досвід і особистісні властивості, які обумовлюють прагнення, здатність і готовність розв'язувати проблеми і завдання, що виникають у реальних життєвих ситуаціях, усвідомлюючи при цьому значущість предмета й результату діяльності, «компетентність» є системним поняттям, що має свою структуру, рівні, функції, своєрідні характеристики, властивості; компетентним можна стати, опановуючи певні компетенції і реалізуючи їх у досвіді конкретної діяльності [4].

Подальший теоретичний аналіз аспектів професійної компетентності вчителів дає змогу виявити, що сучасні науковці серед ключових компонентів професійної обізнаності віддають значну перевагу автономізаційній компетентності та моральній гнучкості, до того ж визначають особистісні якості вчителя як неодмінний складник поняття професійної компетентності педагога. Ці позиції дають змогу констатувати, що сучасному вчителю для продуктивного виконання професійних обов'язків необхідна розвинена здатність до самовдосконалення, потреба у творчій діяльності, самовизначенні, самоосвіті, конкурентоспроможності.

Компетентність виступає умовою розвитку і набуття зрілої форми думок, мотивів, цінностей, спрямованості особистості, яка прагне самоствердитися у власній діяльності, реалізувати творчий потенціал, проявити свої здібності, бути авторитету серед колег і сформувані почуття поваги до самого себе.

Отже, аналіз робіт науковців (О. Власенко, Л. Калініна, Т. Лях, О. Орлова, І. Романюк, Т. Совік, І. Шевчук, Н. Яременко та ін.) дозволив визначити, що до групи загальних (ключових, базових) компетентностей належать: особистісні (світоглядна, морально-етична, функціонально-поведінкова, соціокультурна, міжособистісна взаємодія, а також рефлексивна), соціальні (громадянська компетентність), інструментальні (комунікативна, дослідницько-праксеологічна, здоров'язбережувальна, інформаційно-комунікаційна, загальнонавчальна тощо); до професійних (фахових, спеціальних) компетентностей відносять теоретико-методологічні, спеціально-методичні, комунікативно-педагогічні, проектувальні, організаційні, психологічні, медико-біологічні, корекційно-зорієнтовані.

Професійна дозвілєва компетентність педагога — це специфічне професійно-особистісне утворення, яке забезпечує продуктивну педагогічну діяльність у сфері культурно-просвітницького дозвілля і рекреації, сприяє успішній реалізації

освітніх завдань, дозволяє ефективно використовувати художньо-творчі форми й специфічні методи навчання та виховання у педагогічно організованому дозвіллі, а її інтегративно-функціональними спектрами постають культурно-просвітницька, психолого-педагогічна, методична, комунікативна, мистецька, організаційна, дослідницька, проектна компетенції, що утворюють певну інтегровану систему професійної компетентності педагога-організатора культурно-дозвілєвої діяльності та рекреації, а також забезпечують готовність майбутніх фахівців до успішної культурно-просвітницької діяльності.

Зазначені вище компетенції мають формуватися у студентів протягом усього навчання у ВПНЗ як під час вивчення спеціальних дисциплін, так і в практичній дозвілєвій діяльності. Майбутній педагог — спеціаліст дозвілєвої сфери повинен: засвоїти теоретичні й методологічні основи педагогіки дозвілля, історію її становлення та формування; уміти здійснювати психолого-педагогічну діагностику та дозвілєве прогнозування; мати навички проведення соціологічних досліджень; вміти організовувати та проводити дозвілєві заходи для різних соціально-демографічних угруповань населення; мати достатні медичні та психологічні знання для проведення дозвілєвої роботи з соціально незахищеними верствами населення; захищати права та свободи людини в межах своїх функціональних обов'язків; мати високу загальну культуру, уважність, морально-вольові якості, комунікабельність тощо.

Робота спеціаліста дозвілєвої сфери ускладнюється необхідністю працювати з представниками різних соціальних груп та інститутів, тому під час навчання у вищих педагогічних закладах майбутні вчителі мають оволодіти технологіями, методами, прийомами роботи як з дітьми різного віку, дітьми з особливими потребами, так і з різними категоріями дорослих людей (зокрема, батьків вихованців). Готовність до організації дозвілєвої діяльності дітей, молоді та

людей похилого віку вважаємо важливою складовою професійної компетентності майбутнього вчителя як вихователя, що є умовою конкурентноздатності випускника вищого педагогічного навчального закладу на ринку праці.

Цінність студентського дозвілля ще й у тому, що воно допомагає молодій людині реалізувати все найкраще, що в ній потенційно закладене. Час дозвілля — це саме той проміжок часу, що призначений для самопізнання, самореалізації, саморозвитку та самовдосконалення особистості. Зміст сфери дозвіллевой діяльності майбутнього педагога має бути спрямований на розкриття загальнолюдських, загальнонаціональних і регіональних цінностей. Завдяки різноманітним формам дозвіллевой діяльності можна формувати характер, волю, сприяти всебічному розвитку особистості, переборювати власні недоліки тощо. Отже, важливою умовою формування дозвіллевой компетентності, окрім теоретико-методичних знань, є безпосередня участь майбутніх педагогів в організації змістовного, непримусового, цікавого й активного дозвілля як власного, так і з різними категоріями дітей, людей різного віку.

Ефективність такого підходу полягає в можливості організації найбільш раціональної і оптимальної дозвіллевой діяльності учасників освітнього процесу, що ґрунтується на інтеграції знання і діяльності, забезпечує ефективне досягнення поставлених цілей навчання й формування методичної підготовленості до організації дозвіллевой діяльності учасників навчально-виховного процесу різними засобами, а результатом є певні зміни та перетворення, тобто вміння, цільовідповідність, праксеологічна дія суб'єктів учіння.

Дозвіллева діяльність сьогодні визнається як необхідний компонент освітньо-виховного процесу не лише педагогічною наукою і практикою, а й державною молодіжною політикою, що дає нам підставу порушити питання щодо необхідності введення у навчально-ви-

ховний процес усіх педагогічних вишів вивчення дисципліни «Педагогіка дозвілля», апробування новітніх дозвіллевих, сучасних PR-технологій, оволодіння арт-педагогікою, педагогічною анімацією, менеджментом анімаційно-рекреаційних проєктів, культурно-освітніх та розважальних програм та ін., а звідси — отримання професійної кваліфікації — педагог-організатор культурно-дозвіллевой діяльності і рекреації.

Науковцями виявлено, що означені компетентності у співвідношенні з базовими видами професійної діяльності майбутніх педагогічних працівників культурного просвітництва характеризуються специфічними інтегративно-функціональними спектрами компетенцій (культурно-просвітницька, психолого-педагогічна, методична, комунікативна, мистецька, організаційна, дослідницька, проєктна), сукупність яких утворює інтегровану систему професійної компетентності педагога-організатора культурно-дозвіллевой діяльності й рекреації.

Щоб набути практичного досвіду організації дозвіллевой діяльності, проведення різних форм, напрямів дозвілля, забезпечення змістовного відпочинку, вільного і рекреаційного часу (відтворенням фізичних, психічних, духовних, інтелектуальних сил) слід забезпечити майбутніх педагогів комплексом дозвіллевих технологій (методів, прийомів, засобів, форм) та озброїти їх навичками здатності швидко адаптуватися до умов, аудиторії, ситуації, педагогічних задач тощо.

Педагогічний досвід Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова демонструє важливість теоретичного й практичного володіння майбутніми вчителями педагогікою дозвілля. Безперечно, саме вчитель залучає дітей, молодь до різних видів діяльності в години дозвілля і має володіти такими основними педагогічними здібностями: академічними, дидактичними, організаторськими, комунікативними, експресивними, перцептивними, креативними. Кафедрою пе-

дагогічної творчості НПУ імені М.П. Драгоманова розроблена освітня програма бакалаврату «Педагогіка дозвілля» і відкрита професійна кваліфікація «педагог-організатор культурно-дозвіллевої діяльності і рекреації».

Професійна діяльність учителя включає важливі функціоналі, якими повинен володіти вчитель/вихователь/тьютор/куратор/класний керівник/педагог-організатор/інструктор-аніматор:

- діагностування та корекція особистісного і творчого розвитку та педагогічний супровід дітей і дорослих у вільний час;
- створення умов для пізнавально-творчого розвитку дітей та дорослих засобами мистецтва та художньої діяльності;
- проведення культурно-просвітницької діяльності та надання дозвіллево-рекреаційних послуг;
- залучення молодого покоління та дорослих до активної культурно-дозвіллевої діяльності;
- підготовка, координація та реалізація молодіжних, дитячих проєктів та рекреаційно-розважальних заходів;
- організація та проведення рекреаційних заходів сімейного дозвілля та дозвілля різних вікових груп населення;
- організація та проведення концертної, культурно-масової роботи, конкурсів, фестивалів та інших заходів;
- створення та управління рекреаційно-анімаційними проєктами сфери дозвілля;
- надання консультаційної, організаційної і педагогічної допомоги в організації культурно-просвітницької діяльності різних груп, гуртків, секцій, об'єднань;
- впровадження передового педагогічного досвіду культурно-просвітницької роботи (педагогічної інноватики, сучасної рекреалогії дозвілля) з дітьми різного віку, дорослими, сім'ями в умовах дозвілля.

Отже, зважаючи на проаналізовані дослідження та враховуючи закономірності навчально-виховного процесу освітнього закладу (активність учасника

педагогічного процесу, єдність навчання і виховання, цілісність виховних впливів), принципи виховання (природовідповідності, культуровідповідності, центрації, гуманістичної орієнтації, соціальної адекватності, індивідуалізації, соціальної загартованості та ін.), задачі виховної системи освітніх закладів (духовно-моральні, національно-патріотичні, громадянські, естетичні, екологічні, фізичні, трудові та ін.), сфери впливу на формування особистості (сім'я, колектив, суспільство, світ, Я-сфера), розробляємо комплексну програму/модель виховання майбутнього педагога (індивідуума, громадянина, фахівця) — спеціаліста дозвіллевої сфери.

Теоретичні питання організації дозвілля, які розглядаються під час викладення навчальних дисциплін «Педагогіка», «Теорія і методика виховання», «Основи педагогічної майстерності» та ін., не можуть забезпечити повною мірою якісної професійної готовності студентів до педагогічної організації змістовного, корисного, непримусового дозвілля дітей, молоді й старшого покоління. Щоб виправити брак навчальних годин у багатьох педагогічних закладах щодо проблеми формування дозвіллевої компетентності – створюємо інформаційно-методичний банк «педагогіки дозвілля» (банк даних щодо «сфери дозвілля», комплекс сценаріїв заходів: тренінги, програми творчих проєктів тощо.)

Інститут кураторства, органи студентського самоуправління ХНПУ імені Г.С. Сковороди забезпечують змістовне студентське дозвілля у позааудиторний час, під час відпочинку, рекреації студентів у гуртожитку. Добровільна участь у дозвіллевій діяльності, підтримка атмосфери співпраці стимулює студентство до проєктування власного змістовного, корисного дозвілля. До того ж аналіз студентського дозвілля та вивчення рівня дозвіллевої компетентності студентів педагогічних вузів свідчить про необхідність посилення цілеспрямованої дозвіллевої діяльності, змістовного професійно спрямованого, корисного дозвілля в педагогічних освітніх закладах.

Як наслідок, постає питання поглиблення практики організації дозвілля, покращення ефективності позанавчальної, позааудиторної роботи, пошуку механізмів, форм самореалізації особистості майбутнього компетентного фахівця.

Наприклад, плануючи екскурсію зі студентами «Харків багатогранний», розраховуємо на використання отриманих знань у подальшій роботі з дітьми або дорослими. Віртуальні подорожі або екскурсії «Моя маленька Батьківщина», вікторина «Скарбниці мого міста» для дітей, або квест «Таємниці міста», екскурсія або брейн-ринг «Мандрівка часом» для дорослих можуть стати варіативними проектами, заходами, побудованими на фундаментальних знаннях, отриманих під час зазначеної вище екскурсії, власного досвіду.

Справді, надважливим є: вміння майбутніх педагогів використовувати, адаптувати знання, вміння, набутий довід дозвіллевої діяльності відтворювати у подальшій професійній діяльності; вміння спрямовувати свою діяльність у години відпочинку і дозвілля на досягнення значущої мети, реалізацію своєї життєвої програми, розвиток та удосконалення власних творчих потреб, цінностей, компетентностей.

Отже, аналізуючи навчально-виховний процес ВПНЗ в цілому, бачимо епізодичну і недостатню роботу щодо інституції дозвілля, на відміну від вишів, де до навчальних планів включена дисципліна «Педагогіка дозвілля», яка спрямовує майбутнього вчителя на формування мотиваційно-ціннісного ставлення до здійснення дослідницької роботи, доцільного використання різних засобів, технологій у дозвіллевій діяльності. В основу практичних занять «Педагогіки дозвілля» покладено формування умінь генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу, так і цілеспрямованого й результативного розвитку суспільства й держави; працювати у групі, в команді.

Таким чином, соціальний стан суспільства, завдання розбудови демократичної держави, створення громадянського суспільства спонукають до вдосконалення освітньо-виховного процесу. Це можуть здійснити лише професійно підготовлені педагогічні кадри, які усвідомлюють свої завдання і покликання — працювати якісно, ініціативно, активно й творчо.

Література:

1. *Віаніс-Трофименко К.Б., Лісовенко Г.В.* Підвищення професійної компетентності педагога. Харків : Вид. група «Основа», 2007. 176 с.
2. *Воловик А.Ф., Воловик В.А.* Педагогіка дозвілля : підручник. Харків : ХДАК, 1999. 332 с.
3. *Гузій Н.В., Тадеуш О.М.* Змістові орієнтири підготовки фахівців у галузі педагогіки дозвілля у ракурсі компетентного підходу. Електронний ресурс. Режим доступу : http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/21734/1/Guzii_Tadeush.pdf
4. *Олефір Ю.А.* Сутність і структура понять «компетентність» і «компетенція» у психолого-педагогічній літературі. Електронний ресурс. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_ped_2013_192%282%29__5
5. *Ольхова Н.В.* Особливості організації виховного процесу в сучасному вищому навчальному закладі // Наук. вісник Волинського нац. ун-ту ім. Лесі Українки. 2010. № 23 : Педагогічні науки. С. 62-67.
6. *Севаст'янова О.А.* Соціально-педагогічні умови соціалізації студентської молоді у виховному процесі вищого навчального закладу : дис. ...канд. пед. наук : 13.00.05. Львів, 2007. 209 с.
7. *Яременко Н.В.* Формування компетентності майбутнього педагога з організації дозвіллевої ігрової діяльності учнів. Електронний ресурс. Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/3765/1/05yanvdu.pdf>

10.01.2020